

UDK: 343.131.7(4-672EU)
343.121:341.645(4-672EU)
doi: 10.5937/crimen2101038N

ORIGINALNI NAUČNI RAD
PRIMLJEN / PRIHVAĆEN: 20.01.2021. / 02.04. 2021.

Svetlana Nenadić*

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI U PRAVU EU – KORAK NAPRED, DVA KORAKA NAZAD

Apstrakt: Tema rada je pretpostavka nevinosti u pravu EU i praksi Suda pravde EU. Rad započinje prikazom pravne regulacije pretpostavke nevinosti u Povelji o osnovnim pravima EU i Direktivi na jačanju određenih aspekata pretpostavke nevinosti i prava okrivljenog da prisustvuje suđenju. U drugom delu rada analizirana je sudska praksa Suda pravde EU u primeni Direktive o pretpostavci nevinosti sa posebnim osvrtom na standarde Evropskog suda za ljudska prava uspostavljene u primeni pretpostavke nevinosti kao ljudskog prava. Rad ukazuje na minimalističku orijentaciju Suda pravde EU u primeni pretpostavke nevinosti, koji u pojedinim elementima spušta standarde zaštite ovog ljudskog prava ispod nivoa zaštite koji nudi Evropski sud za ljudska prava. Uspostavljanje niskih standarda u zaštiti pretpostavke nevinosti na nivou EU preti da proizvede domino efekat na krivične sudove država članica EU što bi moglo da stvori rizik po pretpostavku nevinosti kao garant legitimiteta krivičnog postupka.

Ključne reči: pretpostavka nevinosti, Povelja o osnovnim pravima EU, Direktiva o pretpostavci nevinosti, sudska praksa Suda pravde EU, sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava.

1. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI U PRAVU EU

Pretpostavka nevinosti ima dvostruku pravnu prirodu. Prvenstveno, ona predstavlja jedno od osnovnih procesnih prava i načelo krivičnog procesnog prava,¹ a potom i ljudsko pravo. Dakle, pretpostavka nevinosti ima pravnu prirodu procesne norme, ali i norme kojom se propisuju ljudska prava. Dualna pravna priroda pretpostavke nevinosti ima refleksiju i na pravnu regulaciju pretpostavke nevinosti u pravu EU.

* Zamenik javnog tužioca u Tužilaštvu za ratne zločine, svetlananenadic11@gmail.com

1 Tezu da je pretpostavka nevinosti načelo krivičnog procesnog prava zastupaju domaći i strani autori. Tako, prof. Lazin nalazi da je pretpostavka nevinosti „osnovno načelo u krivičnom postupku koje reguliše položaj okrivljenog“ (Đ. Lazin /1981/: Sadržina i pravna priroda pretpostavke nevinosti, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 5–6, p. 324), a Ešvort (Ashworth) da pretpostavka nevinosti označava procesno pravo okrivljenog, ali i procesno načelo krivičnog postupka (A. Ashworth /1999/: *Principles of Criminal Law*, third edition, Oxford, p. 85).

Dualna priroda pravne norme predstavlja izazov u tumačenju pravne norme prilikom njene primene. Svaka pravna norma se tumači u kontekstu, u skladu sa pravilima sistemskog i ciljnog tumačenja. Kako su „ciljevi različitih pravnih grana različiti“, tako se „merila pojedinih metoda razlikuju u zavisnosti od pravne grane kojoj norma pripada“.² Stoga se pretpostavka nevinosti, kao procesno pravo, ima tumačiti u kontekstu i sistemu krivičnog procesnog prava i u skladu sa ciljevima ove grane prava, dok se sa druge strane pretpostavka nevinosti, kao ljudsko pravo, ima tumačiti u skladu sa kontekstom, sistemom i ciljevima međunarodnog prava ljudskih prava.

Pravni sistem EU, kao i nacionalni pravni sistemi, poznaje dualnu prirodu pretpostavke nevinosti – kao ljudskog i kao procesnog prava.

1.1. Pretpostavka nevinosti u EU kao ljudsko pravo

Kao ljudsko pravo, pretpostavka nevinosti je propisana u Povelji EU o osnovnim pravima³ u čl. 48, st. 1, u Poglavlju 6 pod nazivom „Pravda“. Povelja obavezuje organe EU na poštovanje sloboda i prava propisanih Poveljom, a Sud pravde EU (u daljem tekstu: SPEU) ima pravo da stavi van snage propise koji su u suprotnosti sa Poveljom. Povrh navedenog, svaka država članica EU je istovremeno i država članica Saveta Evrope i stoga je u obavezi da poštuje pretpostavku nevinosti propisanu u čl. 6, st. 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP). Na vezu između Povelje EU o osnovnim pravima i EKLJP ukazuje i sama Povelja u čl. 52, st. 3 u kome je propisano da ukoliko Povelja sadrži prava koja odgovaraju pravima zajemčenim EKLJP, onda su značenje i obim tih prava istovetni pravima utvrđenim EKLJP. Unija ima pravo da predvidi viši stepen zaštite prava, ali ne sme da predvidi niži stepen zaštite prava od onog koji je uspostavljen EKLJP i praksom Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP). Iz eksplanatornog dokumenta koji se odnosi na Povelju⁴ u delu koji se tiče pretpostavke nevinosti, izričito je navedeno da pretpostavka nevinosti iz Povelje ima isti obim prava kao pretpostavka nevinosti iz EKLJP. Iz Komentara Povelje EU o osnovnim pravima, izrađene od strane EU mreže nezavisnih eksperata,⁵ proizilazi da celokupna ideja pretpostavke nevinosti u Povelji počiva na stavovima izraženim u ESLJP⁶ i na praksi SPEU.

2 B. Ristivojević /2009/: Upotreba metoda tumačenja u krivičnom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, n° 2, p. 379.

3 *Charter of Fundamental Rights*, 2000/C 364/01, 18 December 2000.

4 Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights, 2007/C 303/02.

5 EU Network of independent experts on fundamental rights, *Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union*, <https://sites.uclouvain.be/cridho/documents/Download.Rep/NetworkCommentaryFinal.pdf>, 25 januar 2021.

6 Navedeni su najznačajniji predmeti ESLJP koji se tiču pretpostavke nevinosti: *Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain*, ECtHR, Appl. no. 10590/83, 6 December 1988; *Salabiaku v France*, ECtHR, Appl. no. 10519/83, 7 October 1988; *John Murray v The United Kingdom*, ECtHR, Appl. no. 18731/91, 8 February 1996; *Heaney and McGuinness v Ireland*, ECtHR, Appl. no. 34720/97, 21 December 2000; *Saunders v The United Kingdom*, ECtHR, Appl. no. 19187/91, 17 December 1996; *Minelli v Switzerland*, ECtHR, Appl. no. 8660/79, 25 March 1983.

1.2. Pretpostavka nevinosti u EU kao procesno pravo

Pored obaveze poštovanja pretpostavke nevinosti kao ljudskog prava, države članice EU su u obavezi i da poštuju pretpostavku nevinosti kao procesno pravo i da usklade svoja nacionalna krivična zakonodavstva sa minimalnim standardima uspostavljenim od strane EU. Naime, shodno cilju EU koji se tiče jedinstvenog prostora slobode, bezbednosti i pravde, EU ima za cilj postizanje što višeg stepena uzajamnog poverenja država na polju sprovođenja krivične pravde. Uzajamno poverenje je neophodan preduslov za uzajamno priznanje sudskih odluka. U tom smislu, harmonizacija krivičnog materijalnog i procesnog prava, odnosno eliminacija razlika u nacionalnim krivičnopravnim sistemima je nužan preduslov. Harmonizacija krivičnog procesnog prava u EU predstavlja izraz zajedničkih vrednosti država članica,⁷ a mehanizam njenog sprovođenja su Direktive. Do 2014. godine usvojene su tri direktive koje se odnose upravo na krivično procesno pravo,⁸ a 2016. godine usvojene su još dve direktive, od kojih se jedna odnosi na pretpostavku nevinosti.⁹

Predlogu Direktive o pretpostavci nevinosti prethodio je dokument Komisije pod nazivom Procena uticaja predloženih mera.¹⁰ Ovaj dokument podseća da pretpostavka nevinosti „leži u samom srcu demokratskog društva“¹¹ i konstatuje da u EU postoji nedovoljna zaštita pretpostavke nevinosti, što predstavlja razlog zbog koga se potcenjuje uzajamno poverenje između država članica, čime se narušava princip uzajamnog priznavanja odluka.¹² Dakle, osnovni cilj Direktive je unapređenje uzajamnog priznavanja odluka zemalja članica EU koji se ostvaruje putem jačanja prava na pravično suđenje u krivičnim postupcima i uspostavljanje minimuma pravila koji se tiču pretpostavke nevinosti i prava prisustva na suđenju.¹³ U dokumentu je takođe navedeno da je zaštita koju pruža ESLJP nedovoljna da razvije međusobno poverenje, kao i da oslanjanje samo na praksu i stavove ESLJP o pretpostavci nevinosti nije dovoljno, iz razloga što ESLJP postupa *ex post facto*, zbog čega se često desi da ESLJP donese zaključak da povrede pretpostavke nevinosti nije bilo, iako je do povrede faktički došlo na nižim instancama pred nacionalnim sudovima. Očigledno je da je razlog donošenja Direktive ležao u činjenici što je Komisija procenila da je zaštita pretpostavke nevinost pred ESLJP nedovoljna za potrebe

7 W. Schroeder /2020: Limits to European Harmonization of Criminal Law, *EUCRIM*, iss. 2, p. 144.

8 Directive on the right to interpretation and translation in criminal proceedings; Directive on the right to information in criminal proceedings; Directive on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings and the right to have a third party informed upon deprivation on liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty.

9 Directive on the safeguards for children suspected or accused in criminal proceedings; Directive on certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings.

10 Impact Assessment Accompanying the document Proposal for measures on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal processing SWD(2013) 478 final.

11 *Ibid.*, p. 9.

12 *Ibid.*, p. 4.

13 Directive on certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings, Recital 9.

uzajamnog priznanja sudskih odluka u EU, te da je potrebno ponuditi unapređenu zaštitu ovog fundamentalnog prava.¹⁴

Ratione personae obim primene Direktive ograničen je na osumnjičena i okrivljena fizička lica, a ne i na okrivljena pravna lica. *Ratione materiae* Direktiva se primenjuje isključivo u krivičnim postupcima i to onako kako pojam krivičnog postupka razume SPEU. Direktiva obuhvata četiri oblasti primene – slučajeve javnog ukazivanja na krivicu; način predstavljanja okrivljenog i osumnjičenog lica; teret dokazivanja; pravo okrivljenog da se brani ćutanjem i da ne inkriminiše sebe.

Nesporno je da prava Povelje EU ne mogu biti nižeg opsega od prava propisanih EKLJP, na način kako ih tumači ESLJP. Sa druge strane, Direktiva propisuje samo minimum prava koja se tiču pretpostavke nevinosti. Stoga se da zaključiti da države članice EU i organi EU imaju dvostruku kumulativnu obavezu kada primenjuju pravo EU. Prva je pozitivne prirode i predstavlja obavezu da primenjuju pretpostavku nevinosti na način kako je razume ESLJP. Druga je negativne prirode i predstavlja obavezu da se na pretpostavku nevinosti ne primenjuju standardi ispod onih garantovanih Direktivom. Kako se Direktiva primenjuje tek nešto duže od dve godine,¹⁵ ostalo je da se vidi kako će ova teorijska pravila biti primenjena u praksi, odnosno kako će Direktivu primenjivati države članice, a kako će je tumačiti SPEU. Važno je napomenuti da tumačenje pretpostavke nevinosti na nivou EU obuhvata tumačenje pretpostavke nevinosti kao ljudskog prava u vezi sa drugim ljudskim pravima, ali i kao procesnog prava sa svim procesnim elementima – teretom dokazivanja, standardom dokazivanja, privilegijom protiv samoinkriminacije i pravom na odbranu ćutanjem.

2. PRAKSA SPEU U POGLEDU PRIMENE DIREKTIVE

Na osnovu dosadašnje prakse SPEU u pogledu primene Direktive o pretpostavci nevinosti, možemo opradvano postaviti pitanje da li je ovaj sud pravilno primenio dualnu pravnu prirodu pretpostavke nevinosti, da li je pretpostavku nevinosti tumačio shodno standardima uspostavljenim od strane ESLJP, odnosno, na koji način, u kom obimu i sa kojom argumentacijom je je odstupio od tih standarda.

Praksa SPEU u pogledu Direktive o pretpostavci nevinosti nije bogata. Doneto je tek nekoliko presuda od kojih dve zaslužuju posebnu pažnju.

2.1. *AH and others, C-377/18*

Prva je presuda u predmetu *AH and others, C-377/18*¹⁶ i tiče se primene Direktive u slučajevima razdvojenih, odnosno paralelnih krivičnih postupaka. Ova situacija se tiče pominjanja krivice lica koje nije optuženo u izreci druge presude. Do

14 V. Lopez /2017/: The presumption of innocence in Directive 2016/343/ EU of 9 March 2016, *ERA Forum*, n° 18, p. 335.

15 Direktiva je usvojena 9. marta 2016. godine, a primena je započela 01. aprila 2018. godine. Ujedinjeno Kraljevstvo, Irska i Danska nisu učestvovala u usvajanju Direktive i nisu vezani njenom primenom.

16 Judgment of the Court (Second Chamber), 5 September 2019.

navedenog može doći u slučaju kada ima više saokrivljenih, a jedan ili neki od njih zaključi sporazum o priznanju krivice, dok drugi to odbiju da učine. U opisanom slučaju nužno dolazi do razdvajanja krivičnih postupaka. Međutim, postavlja se pitanje da li je u izreci presude okrivljenom, koji je na sporazum pristao, dozvoljeno pominjanje okrivljenih koji nisu pristali na sporazum kao saizvršilaca krivičnog dela. Preciznije, da li pominjanje njihovih imena u izreci presude predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti, s obzirom da je protiv njih postupak u toku i da nisu pravnosnažno osuđeni.

Naime, u ovom predmetu bugarski sud je zatražio prethodno mišljenje SPEU u vezi primene Direktive na pitanje pravne regulacije sporazuma o priznanju krivičnog dela u situaciji kada samo neki od saizvršilaca pristanu na sporazum, a drugi to odbiju. Činjenice slučaja su sledeće: šest lica je bilo okrivljeno za učestvovanje u organizovanoj kriminalnoj grupi koja se bavila falsifikovanjem dokumenata, posebno vozačkih dozvola. Jedan okrivljeni je pristao na zaključenje sporazuma o priznanju krivičnog dela, dok je preostalih pet odbilo ponudu tužioca. Okrivljeni koji nisu pristali na sporazum dali su proceduralni pristanak za zaključenje sporazuma šestog okrivljenog, s tim što su izričito naveli da to ne znači da priznaju krivicu, niti da se odriču prava da se izjasne da nisu krivi.

Kako je, u konkretnom slučaju, krivično delo bilo kvalifikovano kao delo organizovane kriminalne grupe, u izreci presude donete na osnovu sporazuma šestog okrivljenog i tužioca to je i izričito navedeno. Preostali okrivljeni koji nisu pristali na sporazum su u presudi proizašloj iz sporazuma izričito navedeni kao učesnici organizovane kriminalne grupe. Budući da su njihova imena bila izričito navedena, kao i njihovo srednje ime, bugarski sud je izrazio zabrinutost u pogledu toga da li je na ovaj način ugrožena pretpostavka nevinosti preostalih pet saoptuženih, koji nisu pristali na sporazum, a sve imajući u vidu da je u odnosu na njih suđenje u toku, odnosno da oni nisu pravnosnažno osuđeni za opisano krivično delo. Razlog zabrinutosti bugarskog suda ležao je u uspostavljenjopraksi ESLJP u sličnim situacijama, te se bugarski sud i izričito pozvao na predmet *Karaman v Germany*¹⁷ i stav ESLJP da pretpostavka nevinosti može biti ugrožena ukoliko sudska odluka ili izjava zvaničnika sadrži pogrešan izbor reči, koje mogu da prejudiciraju krivicu okrivljenog pre pravnosnažne presude.

SPEU je potvrdio da odredbe Direktive ne zabranjuju mogućnost da jedan od saizvršilaca zaključi sporazum, dok ostali to odbiju da učine. Takođe, Sud je zaključio da Direktiva ne zabranjuje da se okrivljeni, koji nisu zaključili sporazum i u odnosu na koje je postupak u toku, izričito pominju kao saizvršioci u izreci pravnosnažne presude koja proizilazi iz sporazuma. Ipak, Sud naglašava da ova mogućnost nije neograničena te daje dva uslova za njenu primenu. Prema prvom uslovu, pominjanje imena saizvršilaca, u odnosu na koje je postupak u toku, moguće je samo u slučaju da je to neophodno zbog pravne kvalifikacije krivičnog dela okrivljenog koji je na sporazum pristao. U konkretnom slučaju radilo se o pravnoj kvalifikaciji organizovane kriminalne grupe. Drugi uslov je da nacionalni sud u pre-

17 Bugarski sud se pozvao na presudu *Karaman v Germany*, ECtHR, Appl. no. 17103/10, 27 February 2014.

sudi izričito navede da krivica tih lica nije pravnosnažno utvrđena i da je postupak još uvek u toku. Ukoliko nacionalni sud ispuni ova dva uslova, SPEU je mišljenja da neće doći do povrede pretpostavke nevinosti ostalih okrivljenih, bez obzira na činjenicu što se oni izričito pominju u izreci pravnosnažne presude kao učesnici organizovane kriminalne grupe.

Izneti stav o paralelnim postupcima i pretpostavci nevinosti SPEU potvrdio je nekoliko meseci kasnije u presudi *UL and VM, C-709/18*,¹⁸ podsećajući na dva uslova iz ranije presude s tim što je preciziran drugi uslov tako što izreka u kojoj se pominju imena saokrivljenih, u odnosu na koje je postupak u toku, izričito i jasno treba da ukazuje na to da krivica tih lica nije zakonski utvrđena i da će biti predmet posebnog postupka i presude.

Imajući u vidu činjenično stanje iz nevedenih predmeta, kao i nedvosmisleno izražen stav SPEU, opravdano se može postaviti pitanje da li je odluka SPEU u skladu sa standardima ESLJP uspostavljenim u sličnim slučajevima.

Naime, u presudi *Karaman v Germany* ESLJP navodi da povreda pretpostavke nevinosti postoji i u slučajevima kada sudska odluka, doneta u postupku koji nije bio usmeren protiv podnosioca predstavke, sadrži „preuranjenu procenu krivice“ podnosioca predstavke u paralelnim ili eventualnim budućim krivičnim postupcima. Isti stav ESLJP ponavlja i u slučaju *Bauras v Lithuania*¹⁹ navodeći da je moguće prekršiti pretpostavku nevinosti preuranjenim izražavanjem krivice osumnjičenog u okviru presude protiv odvojeno procesuiranih saučesnika i upozorio da navodi iz drugih presuda mogu „proizvesti štetan uticaj“ na tekući postupak i proizvesti efekat identičan preuranjenom izražavanju krivice bilo kog drugog organa javne vlasti u vezi sa tekućim krivičnim postupkom.

Pitanje pretpostavke nevinosti u paralelnim krivičnim postupcima ESLJP je posebno analizirao u presudi *Navalnyy and Ofitserov v Russia*.²⁰ U ovom predmetu Sud podseća na obaveze država u slučajevima kada postoje paralelni postupci u odnosu na saoptužene. U tim slučajevima sudovi imaju obavezu da se uzdrže od izjava koje mogu imati štetan uticaj na drugi postupak, čak i u slučaju da nisu obavezujuće. Nadalje Sud navodi da u slučaju kada je neizbežno uključivanje trećih lica u izreku presude, a sve zbog činjeničnog opisa i niza, treba razmotriti da li je opravdano razdvajanje postupaka. Naime, razdvajanje ne bi bilo dozvoljeno u slučaju kada bi sporni navodi bili presudni za ocenu odgovornosti trećih lica kojima se sudi odvojeno. U skladu sa navedenim, ESLJP zaključuje da se svaka odluka o razdvajanju predmeta, koje veže snažna činjenična veza, mora zasnivati na pažljivoj proceni suprotstavljenih interesa, a saoptuženima se mora pružiti prilika da prigovore na razdvajanje postupka.

U spornoj presudi *AH and others, C-377/18* SPEU se pozvao na navedene presude, kao i na pojedine od opisnih stavova ESLJP. Međutim, upadljivo je odsustvo argumentacije u pogledu razloga zbog kojih je SPEU stao na stanovište da do povrede pretpostavke nevinosti nije došlo. Takođe, izostala je i argumentacija iz kog

18 *UL and VM, C-709/18*, Order of the Court (Seventh Chamber), 28 May 2020, § 45.

19 *Bauras v Lithuania*, ECtHR, Appl. no. 56795/13, 31 October 2017, § 52.

20 *Navalnyy and Ofitserov v Russia*, ECtHR, Appl. no. 46632/13 and 28671/14, 24 August 2016, § 104.

razloga SPEU smatra da je prosto navođenje da se u odnosu na treće okrivljene vodi odvojen postupak (drugi traženi uslov) dovoljno da se ne stvori utisak u javnosti da su okrivljeni krivi, odnosno da se ne prejudicira njihova krivica.

Nesporno je da se u konkretnom slučaju SPEU susreo sa pitanjem primene čl. 4 Direktive koji se tiče javnog ukazivanja na krivicu okrivljenog. Stoga je bilo neophodno da se SPEU bavi, ne samo pitanjima forme – obaveze izričitog navođenja da krivica trećih okrivljenih još nije utvrđena (drugi traženi uslov), već i suštinskim pitanjem – da li je u konkretnom slučaju, s obzirom na sve okolnosti slučaja, do povrede pretpostavke nevinosti zaista i došlo. Opasnost simplifikovanog formalnog pristupa SPEU, koji se ogleda u prostoj obavezi propisivanja dva neophodna uslova, leži u tome da otvara mogućnost državama članicama da na različite načine manipulišu razdvajanjem postupaka. Ovakva manipulacija može da vodi ka suštinskom kršenju pretpostavke nevinosti, a da pri tome takvo postupanje bude u celosti dozvoljeno, pa čak i preporučeno od strane SPEU. Nasuprot formalnom pristupu, suštinsko utvrđivanje da li je do povrede pretpostavke zaista i došlo, podrazumevalo bi potpunu i pravilnu primenu stavova izraženih u presudi ESLJP. Tako, imajući u vidu prethodno iznete stavove iz najznačajnijih presuda ESLJP, SPEU je bio u obavezi da prvenstveno analizira da li je u konkretnom slučaju bilo dozvoljeno razdvajanje postupaka, s obzirom na činjenično stanje, kakav je odnos suprotstavljenih interesa okrivljenih, kakav efekat na pretpostavku nevinosti ima procesni pristanak okrivljenih na zaključenje sporazuma jednog od njih, da li je ovaj pristanak bio suštinski i slobodan, da li su okrivljeni imali mogućnost korišćenja pravnog sredstva protiv odluke o razdvajanju postupka, da li se radi o efektivnom pravnom sredstvu. Takođe, SPEU je bio u obavezi da obrazloži iz kog razloga smatra da u konkretnom slučaju pominjanje okrivljenih iz jednog predmeta u presudi po sporazumu o priznanju krivičnog dela u drugom predmetu nisu proizveli „štetan uticaj“ na postupak koji je u toku.

2.2. DK, C-653/19

Druga presuda koja je važna za primenu Direktive o pretpostavci nevinosti izrečena je u predmetu DK, C-653/19.²¹ Ovom presudom SPEU rešava pravno pitanje odnosa pretpostavke nevinosti i pritvora. Predmet je formiran po zahtevu bugarskog suda za prethodno mišljenje SPEU u vezi sa primenom Direktive na pitanje pravne regulacije ukidanja pritvora. Shodno bugarskom zakonodavstvu, nakon što je okrivljenom određen pritvor, krivični sud nema obavezu periodičnog i *ex officio* ispitivanja osnova za pritvor. Naime, ukoliko utvrdi da postoje osnovi za pritvor, trajanje pritvora je vremenski neodređeno i pritvor može biti ukinut samo ukoliko okrivljeni to zatraži i dokaže postojanje novih okolnosti koje opovrgavaju osnove po kojima je pritvor određen.

Činjenice slučaja su sledeće: DK je optužen za članstvo u organizovanoj kriminalnoj grupi i određen mu je pritvor. Od dana određivanja pritvora, okrivljeni je podneo sedam zahtava za puštanje iz pritvora i svi zahtevi su bili odbijeni sa obrazloženjem da prezentovani dokazi nisu dovoljni da dokažu nove okolnosti koje opravda-

21 Judgment of the Court (First Chamber), 28 November 2019.

vaju puštanje okrivljenog na slobodu. Bugarski sud je podsetio na predmet *Magnitskiy and Others v Russia*²² u kom je ESLJP stao na stanovište da je uspostavljanje procesnih presumpcija koje imaju za cilj zadržavanje okrivljenog u pritvoru, odnosno prebacivanje tereta dokazivanja na okrivljenog, u suprotnosti sa čl. 5 EKLJP. Stoga je bugarski sud postavio pitanje SPEU – da li je nacionalno zakonodavstvo, koje tokom faze suđenja zahteva promenu okolnosti kao uslov za odobrenje zahteva odbrane za ukidanje pritvora, u skladu sa odredbom Direktive o teretu dokazivanja i sa odredbama Povelje koje se tiču slobode i prava na pravično suđenje?

SPEU je zaključio da se Direktiva ne primenjuje na pitanje pritvora. U odluci je prvo podsetio da Direktiva, u smislu čl. 4, koji se tiče javnog ukazivanja na krivicu, pravi razliku između odluke o krivici i drugih proceduralnih odluka u postupku. U odnosu na čl. 6 Direktive, koji se tiče tereta dokazivanja, SPEU zaključuje da se Direktiva odnosi samo na teret dokazivanja u postupku odlučivanja o krivici, a ne u odnosu na druge odluke suda. U tom smislu, SPEU je zaključio da se odluka o pritvoru ne može smatrati sudskom odlukom u smislu Direktive, niti se na nju ima primeniti odredba o teretu dokazivanja, budući da se teret dokazivanja tiče samo postupka u kom se odlučuje o krivici.

Stav SPEU u pogledu odnosa pretpostavke nevinosti i pritvora, kao i u pogledu prebacivanja tereta dokazivanja sa tužioca na okrivljenog je iznenađujući, s obzirom na praksu ESLJP po oba pitanja. Naime, bogato razrađena praksa ESLJP u pogledu odnosa pritvora i pretpostavke nevinosti pokazuje sasvim drugi pravac. ESLJP godinama, manje ili više uspešno, pronalazi balans između lične slobode, pretpostavke nevinosti i javnog interesa. Naime, ESLJP je prepoznao da odnos pritvora i pretpostavke nevinosti nosi inherentnu tenziju, jer se pravna regulacija pitanja pritvora susreće se „izazovima koji deluju nekonzistentno sa stanovišta pretpostavke nevinosti, ili sa vrednostima koje pretpostavka nevinosti nosi“.²³ Slikovitije rečeno „veza između pritvora i pretpostavke nevinosti [...] bi se mogla smatrati krajnje nelagodnom.“²⁴ jer je „nemoguće ignorisati kazneni karakter pritvora“.²⁵

Osnovne smernice ESLJP u pogledu pritvora su sledeće: pritvor može biti određen samo ukoliko svrhu nije moguće postići na drugi način i ukoliko postoji razumna sumnja i ukoliko je zakonito;²⁶ pritvor ne sme da traje duže nego što je neophodno za ostvarivanje svrhe određivanja pritvora;²⁷ produženje pritvora je dozvoljeno ukoliko je zakonito i ukoliko svrha ne može biti postignuta alternativnim

22 *Magnitskiy and Others v Russia*, ECtHR, Appl. no. 32631/09 and 53799/12, 27 August 2019, § 222–223.

23 A. Duff /2013/: Pre trial detention and the presumption of innocence – in: *Prevention and the Limits of Criminal Law* (A. Ashworth, L. Zedner, P. Tomlin, eds.), p. 120.

24 E. Sliedregt /2009/: A contemporary reflection on the presumption of innocence, *Revue internationale de droit penal*, vol. 80, n° 1–2, p. 263.

25 M. S. Gain /1989/: The Bail Reform Act of 1984 and *United States v. Salerno*: Too Easy to Believe, *Case Western Reserve Law Review*, n° 139, p. 1382.

26 O razumnoj sumnji kao uslovu za pritvor ESLJP se izjašnjavao u predmetima *Mehmet Hasan Altan v. Turkey*, ECtHR, Appl. no. 13237/17, 20 March 2018, § 124 i *Fernandes Pedrosa v. Portugal*, ECtHR, Appl. no. 59133/11, 12 June 2018, § 87.

27 *A. and others v. the United Kingdom*, ECtHR, Appl. no. 3455/05, 19 February 2009, § 164 i *Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium*, ECtHR, Appl. no. 10486/10, 20 December 2011, § 117–119.

merama.²⁸ U odnosu na pretpostavku nevinosti, ESLJP izričito navodi da je sud prilikom odlučivanja o pritvoru u obavezi da vodi računa o pretpostavci nevinosti.²⁹ U odnosu na produženje pritvora, ESLJP navodi da se „prilikom ocenjivanja odnosa između kazne i trajanja pritvora mora uzeti u obzir načelo pretpostavke nevinosti“³⁰ tako da, ukoliko je dužina trajanja pritvora isuviše slična dužini trajanja kazne koja bi se mogla očekivati u slučaju osuđujuće presude, tada bi efekat pretpostavke nevinosti bio poništen.

U pogledu pitanja tereta dokazivanja, praksa ESLJP je raznorodna. Ipak, nesporno je da je ESLJP je zauzeo čvrst stav protiv prebacivanja ubeđujućeg tereta dokazivanja na okrivljenog. Kada je na okrivljenom ležala obaveza dokazivanja određenih činjenica, ESLJP je takvu praksu smatrao dozvoljenom samo ukoliko je teret dokazivanja predstavljao činjenični teret dokazivanja, a pri tom nije zadirao u ubeđujući teret dokazivanja.³¹ U pogledu činjeničnog tereta, ESLJP je zauzeo nekoliko uslova pod kojima je činjenično dokazivanje dozvoljeno: prvo, ukoliko se odnosi na određene, ali ne i na sve ili pretežnu većinu elemenata i ukoliko se prebacivanjem tereta dokazivanja ne narušava međusobni odnos snaga između tužilaštva i okrivljenog;³² drugo, zakonska pretpostavka, zbog koje se teret dokazivanja prebacuje, mora biti efektivno oboriva;³³ treće, zakonske pretpostavke ne smeju biti arbitrarne ili nerazumne;³⁴ četvrto, sredstva za obaranje zakonske pretpostavke moraju biti efektivna.³⁵

ESLJP je odlučivao i u predmetima koji su se ticali uspostavljanja pravnih presumpcija u pogledu zakonitosti pritvora i listom ih je ocenio kao nedozvoljene. Polazeći od toga da svaka pretpostavka činjenica može da vodi ka pretpostavci krivice, ESLJP je zauzeo čvrst stav da može da postoji samo presumpcija u korist puštanja okrivljenog na slobodu, ali da nije dozvoljena praksa obrtanja takvih presumpcija na štetu okrivljenog, a u korist tužilaštva. Tako, ESLJP smatra da je nedozvoljena praksa produžavanja pritvora u nedostatku novih okolnosti koje opovrgavaju osnove po kojima je pritvor određen.³⁶

Imajući u vidu iznete stavove ESLJP u pogledu odnosa pritvora i pretpostavke nevinosti, može se zaključiti da je SPEU lakonski odbio da raspravlja o odnosu pritvora i pretpostavke nevinosti i da je tako izbegao čitav niz pravnih pitanja na koje bi nužno morao da da odgovor, kao na primer: da li neodređeno trajanje pri-

28 *Jablonski v Poland*, ECtHR, Appl. no. 33492/96, 21 December 2000, § 83–84.

29 *Clooth v Belgium*, ECtHR, App. no. 12718/87, 27 November 1991, § 36 i *Labita v Italy* ECtHR, Appl. no. 26772/95, 6 April 2000, § 152–153.

30 *Neumeister v Austria*, ECtHR, Appl. no. 1936/63, 27 June 1968, § 30.

31 A. Amatrudo, L. William Blake /2015/: *Human rights and the criminal justice system*, New York, p. 42. U prilog navedenom vid. predmete *Telfner v Austria*, ECtHR, Appl. no. 33501/96, 20 March 2001 i *John Murray v The United Kingdom*, ECtHR, Appl. no. 18731/91, 8 February 1996.

32 *Lingens and Leitgeb v Austria*, EComHR, Appl. no. 8803/79, 11 December 1981.

33 *X v The United Kingdom*, EComHR, Appl. no. 5124/71, 19 July 1972.

34 *H v The United Kingdom*, EComHR, Appl. no. 15023/89, 4 April 1990.

35 *AG v Malta*, EComHR, Appl. no. 16641/90, 10 December 1991.

36 *Buzadji v The Republic of Moldova*, ECtHR, Appl. no. 23755/07, 5 July 2016, § 89; *Pastukhov and Yelagin v. Russia*, ECtHR, Appl. no. 55299/07, 19 December 2013, § 49; *Magnitskiy and Others v. Russia*, ECtHR, Appl. no. 32631/09 and 53799/12, 27 August 2019, § 222.

tvora može da predstavlja simboličku kaznu; da li je obrnut teret dokazivanja bio činjenični ili ubeđujući; u kom obimu je na okrivljenog prebačen teret dokazivanja u pogledu osnova za pritvor; da li je zahtev okrivljenog za puštanje na slobodu bio efektivni pravni lek i slično.

Zbog navedenog ne čudi što je sporna odluka SPEU naišla na kritiku stručne javnosti. Pravilno je ukazano da je SPEU pribegao gramatičkom tumačenju čl. 4 i 6 u simplifikovanom i partikularnom maniru.³⁷ Tako, SPEU je odluku o pritvoru podveo pod pojam „preliminarne odluke proceduralne prirode“ iz čl. 4 Direktive, a odredbu o „teretu dokazivanja radi utvrđivanja krivice“ iz čl. 6 Direktive tumačio izvan konteksta, u čistom gramatičkom smislu. Na ovaj način SPEU je uspeo da primenu Direktive u celosti izvede iz sfere pritvora, što je u suprotnosti sa praksom ESLJP po pitanju odnosa pritvora i pretpostavke nevinosti.

Da se ne radi o izolovanom slučaju, već o jasnom stavu SPEU da Direktivu treba minimalistički tumačiti, potvrđuje i prva presuda SPEU koja se tiče primene Direktive u predmetu *Milev*.³⁸ U ovom slučaju Sud je po pitanju odnosa pritvora i pretpostavke nevinosti, zaključio da Direktiva propisuje samo jednu obavezu suda, a to je da se lice, u odnosu na koje je pritvor određen, ne tretira kao lice u odnosu na koje je utvrđena krivica. SPEU je u ovom predmetu izričito naveo da se Direktiva ne primenjuje na pitanja načina određivanja pritvora i okolnosti pod kojima je pritvor određen i/ili traje.³⁹

Iz navedenih presuda da se zaključiti da SPEU ima jasnu tendenciju da Direktivu na polju pritvora tumači usko u tolikoj meri da daje utisak „zapanjujući ograničene primene“.⁴⁰ Nedostatak ambicije SPEU je u suprotnosti i sa uobičajenim ulogom Suda u evropskim integracionim procesima. Naime, u pogledu primene Direktive očigledan je izostanak tzv. sudiskog aktivizma SPEU koji predstavlja korektiv disbalansa pravne i političke sfere EU.⁴¹ Po pitanju odnosa pritvora i pretpostavke nevinosti, taj korektiv je izostao, a pitanje pritvora je postalo „pravni i politički vruć krompir“⁴² od kog SPEU zazire. Razlog navedenom može da leži u činjenici da je pritvor u državama članicama viđen kao pravno pitanje u odnosu na koje države članice nisu voljne da pristupe harmonizaciji. Sa druge strane, pravna regulacija pritvora u državama članicama i dalje pokazuje veliki diverzitet, uprkos standardima ESLJP uspostavljenim primenom čl. 5 EKLJP. Da je pitanje pritvora u EU „vruć krompir“ svedoči i činjenica da je Komisija donela zeleni papir o pritvoru⁴³, ali da

37 A. Martufi, C. Peristeridou /2019/: Pilate washing his hands. The CJEU on pre-trial detention, *Criminal Law and criminology*, p. 2, <https://www.maastrichtuniversity.nl/blog/2019/12/pilate-washing-his-hands-cjeu-pre-trial-detention>, 26. januar 2021.

38 *Emil Milev*, C-310/18 PPU, 19 September 2018, § 48.

39 O kritici presude *Milev* vid. T. Wahl /2019/: CJEU: EU Directive does not cover procedure for reviewing the lawfulness of pre-trial detention, *EUCRIM*, <https://eucrim.eu/news/cjeu-eu-directive-does-not-cover-procedure-reviewing-lawfulness-pre-trial-detention/>, 26. januar 2021.

40 A. Martufi, C. Peristeridou: *op. cit.*, p. 3.

41 M. Dawson /2013/: The political face of judicial activism: Europe's Law politics imbalance – in: *Judicial Activism at the European Court of Justice*, (M. Dawson, B. De Witte, E. Muir, eds.), p. 13.

42 A. Martufi, C. Peristeridou: *op. cit.*, p. 1.

43 COM/2011/0327 final, GREEN PAPER, Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.

još uvek nema političke volje da se pitanje pritvora reguliše Direktivom. Na problem ukazuje i sam opšti pravobranilac Pitruzzella koji navodi da je nedostatak standarda za pritvor u EU razočaravajući i podstiče EU zakonodavca da ovu oblast reguliše, s obzirom da EU nedostaje kompetencija u ovoj oblasti.⁴⁴

Važno je pomenuti da je bugarski sud u zahtevu za prethodno mišljenje izrazio bojazan da bugarska praksa u vezi sa pritvorom može da bude u suprotnosti sa pravima iz Povelje – pravom na slobodu i pravom na pravno sredstvo i pravično suđenje. SPEU je olako odbacio ovu tvrdnju navodeći da, shodno odredbi Povelje koja određuje polje primene, države članice imaju obavezu primene Povelje samo onda kada sprovode pravo Unije, što nije bio slučaj u konkretnom predmetu. SPEU potom zaključuje da pitanje alokacije tereta dokazivanja u kontekstu procedure nije regulisano pravom EU, te stoga odredbe Povelje na koje se bugarski sud poziva nisu primenjive u konkretnom slučaju.⁴⁵

Iz navedenog se da zaključiti da je SPEU pretpostavku nevinosti i teret dokazivanja, kao element pretpostavke nevinosti, tumačio iz ugla procesnog prava primenjujući Direktivu, ali i iz ugla prava ljudskih prava primenjujući Povelju. Tumačeći po oba osnova, SPEU je našao da pitanje pravne regulacije pritvora u državama članicama ne potpada pod pravnu regulaciju prava EU. Ovakav stav SPEU može biti izazvan po oba osnova.

Prvo, da je SPEU izbegao minimalističko i gramatičko tumačenje Direktive, zasigurno bi našao da odluka o pritvoru ne može predstavljati prostu „preliminarnu odluku proceduralne prirode“. Bogata praksa ESLJP o odnosu pritvora i pretpostavke nevinosti, o čemu je bilo reči, govori u prilog ovoj tvrdnji.

Sa druge strane SPEU je na raspolaganju imao tzv. funkcionalni pristup u tumačenju obaveze nacionalnih sudova prilikom primene Povelje, koji je zauzeo u slučaju *Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson*.⁴⁶ Shodno ovom pristupu, nacionalni sudovi imaju obavezu da primene Povelju, ne samo na nacionalne propise koji su doneti u procesu usaglašavanja nacionalnog zakonodavstva s pravom EU, već i na ostale nacionalne propise ukoliko su neophodni za delotvornu primenu odredbi prava EU. Da je SPEU primenio „funkcionalni pristup“, tada bi zasigurno našao da se na konkretan slučaj imaju primeniti odredbe Povelje koje se tiču slobode, pravičnog suđenja i pretpostavke nevinosti. Takođe, SPEU se mogao opredeliti i za tumačenje koje je iskazao u predmetu *Aranyosi and Căldăraru*,⁴⁷ a shodno kome činjenica da nije postojao pravni osnov za odbijanje izručenja po osnovu evropskog naloga za hapšenje, ne znači da nacionalni sud nema pravo da izručenje odbije uspostavljanjem balansa

44 Opinion of Advocate General Pitruzzella delivered on 19 November 2019, Case C-653/19 PPU, § 20–21.

45 *Ibid.*, § 40–41.

46 *Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson*, ECJ, C-617/10, 26 February 2013. O ovom predmetu i „funkcionalnom pristupu“ SPEU vid.: M. Matic Boskovic, J. Kostic /2020/: Application of the *ne bis in idem* related to financial offences in the jurisprudence of the European Courts, *NBP: Žurnal za kriminalistiku i pravo*, n° 2, pp. 67–77 i M. Matic Boskovic /2020/: Uređenje procesnih prava osumnjičenih i okrivljenih u pravnim tekovinama Evropske unije, *Strani pravni život*, vol. 64, n° 1, pp. 29–43.

47 The joined cases of *Aranyosi and Căldăraru*, C-404/15, Judgment of the Court (Grand Chamber), 5 April 2016.

između fundamentalnih prava pojedinca i sfere slobode bezbednosti i pravde.⁴⁸ Naime, u ovom predmetu Okvirna odluka o evropskom nalogu za hapšenje nije pružila nijedan osnov za odbijanje po osnovu kršenja osnovnih prava, ali je SPEU našao da je nacionalni sud imao mogućnost da izručenje odbije direktnom primenom Povelje koja bi popunila pravnu prazninu Okvirne odluke, čime je SPEU suštinski pribegao stvaranju prava EU.⁴⁹ Dakle, predmeti *Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson* i *Aranyosi and Căldăraru* pokazuju da je SPEU mogao da postupi kao u ranijim slučajevima i da primeni Povelju neposredno, čime bi otklonio sve nedoumice koje mogu nastati zbog činjenice da Direktiva nema izričitu odredbu o primeni na pitanja pritvora.

ZAKLJUČAK

Direktiva o pretpostavci nevinosti je u primeni nepune tri godine. Za to vreme, SPEU je iskristalisao stav u pogledu primene Direktive koji se ogleda u izrazito minimalističkom pristupu u tumačenju pretpostavke nevinosti kao procesnog, ali i kao ljudskog prava. Budući da se SPEU smatra primerom sudijskog aktivizma, koji se ogleda u integrističkoj orijentaciji sudija da u svoje odluke ugrađuju širi politički i institucionalni kontekst evropskih integracija,⁵⁰ zanimljivo je da SPEU u primeni Direktive pokazuje upadljivu odsutnost ove ambicije. Takva tendencija je interesantna tim pre što je specifičnost dualne pravne prirode pretpostavke nevinosti pružila priliku za široke manevre sudijske kreativnosti, kako u sferi procesnog prava, tako i u sferi međunarodnog prava ljudskih prava.

SPEU nije iskoristio mogućnosti koje su mu stajale na raspolaganju, već je u lakonski izrečenom stilu pretpostavku nevinosti tumačio pre kao formalni uslov, nego kao suštinski garant legitimiteta krivičnog postupka i ljudsko pravo, pri tom ograničavajući polje primene Direktive samo na odluku suda o krivici. Očigledan stav SPEU da se odredbe Direktive ne mogu primeniti na pitanje kršenja pretpostavke nevinosti prilikom određivanja ili produženja pritvora izaziva posebnu zabrinutost. Ukoliko se ima u vidu integracionistička ambicija, kao i funkcionalno tumačenje prava EU, kome je SPEU ranije pokazao sklonost, postaje jasno da je SPEU imao priliku i mogućnost da Direktivu tumači šire nego što je to učinio. Preciznije, da je SPEU hteo, mogao je Direktivu da tumači i drugačije, jer su mu za to na raspolaganju stajali brojni argumenti i mehanizmi.

Legitimno je zapitati se iz kog razloga je SPEU odlučio da postupi na ovaj način. Moguće je dati razne argumente, na primer: nedovoljna razvijenost krivičnog prava EU, suzdržanost po pitanju odlučivanja u sferama koje mogu biti politički osetljive, kao što je pritvor i slično. Međutim, šta god da je razlog za ovakvo postupanje, nesporno je da će tumačenje SPEU imati dalekosežne posledice, ne samo po pitanju primene prava u EU, već i u nacionalnim krivičnopravnim sistemima država članica. Stoga se opravdano može postaviti pitanje kakva je budućnost pretpostavke

48 K. Bovend'Eerdt/2016/: The Joined Cases *Aranyosi* and *Căldăraru*: A New Limit to the Mutual Trust Presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?, *Utrecht Journal of International and European Law*, n° 32(83), pp. 112–121.

49 A. Martufi, C. Peristeridou: *op. cit.*, p. 3.

50 F.Terpan, S. Saurugger /2019/: Assessing judicial activism of the CJEU the case of the court's defence procurement rulings, *Journal of European Integration*, n° 41(4), p. 543.

nevinosti pred nacionalnim sudovima država članica. Usko tumačenje pretpostavke nevinosti može da proizvede domino efekat pred nacionalnim sudovima, što stvara rizik od snižavanja postojećih standarda u odnosu na elemente pretpostavke nevinosti kao što su teret dokazivanja, standard dokazivanja i privilegija protiv samoiniminacije.

Usvajanje Povelje EU o osnovnim pravima, kao i harmonizacija krivičnog prava u zemljama članicama EU počivale su, između ostalog, na ideji da standardi ESLJP predstavljaju minimalne standarde koje države članice EU treba da primenjuju. Po pitanju pretpostavke nevinosti, očigledno je da su stvari krenule pogrešnim tokom. Naime, minimalističko tumačenje Direktive od strane SPEU snizilo je postojeće standarde koje je uspostavio ESLJP što je u suprotnosti sa idejom Komisije izraženoj u dokumentu Procena uticaja predloženih mera, ali očigledno i u suprotnosti sa idejama utkanim u Povelju i direktive. Ideja usvajanja Direktive, radi unapređenja pretpostavke nevinosti u EU, bila je korak napred u zaštiti ovog procesnog i ljudskog prava, ali je tumačenje SPEU nesporno dva koraka nazad. Kakav će biti dalji razvoj pretpostavke nevinosti u EU i državama članicama EU ostaje da vidimo, kao i to kakav će biti odnos ESLJP i SPEU po pitanju tumačenja i primene ovog prava.

LITERATURA

- Amatrudo A., Blake L. W. /2015/: *Human rights and the criminal justice system*, New York.
- Ashworth A. /1999/: *Principles of Criminal Law*, third edition, Oxford.
- Bovend'Eerd K. /2016/: The Joined Cases *Aranyosi* and *Căldăraru*: A New Limit to the Mutual Trust Presumption in the Area of Freedom, Security, and Justice?, *Utrecht Journal of International and European Law*, n° 32(83).
- Dawson M. /2013/: The political face of judicial activism: Europe's Law politics imbalance – in: *Judicial Activism at the European Court of Justice* (Dawson M., De Witte B., Muir E., eds.).
- Duff A. /2013/: Pre trial detention and the presumption of innocence – in: *Prevention and the Limits of Criminal Law* (Ashworth A., Zedner L., Tomlin P., eds.), Oxford.
- Gain M. S. /1989/: The Bail Reform Act of 1984 and *United States v. Salerno*: Too Easy to Believe, *Case Western Reserve Law Review*, n° 139.
- Lazin Đ. /1981/: Sadržina i pravna priroda pretpostavke nevinosti, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 5–6.
- Lopez V. /2017/: The presumption of innocence in Directive 2016/343/ EU of 9 March 2016, *ERA Forum*, n° 18.
- Martufi A., Peristeridou C. /2019/: Pilate washing his hands. The CJEU on pre-trial detention, *Criminal Law and criminology*, <https://www.maastrichtuniversity.nl/blog/2019/12/pilate-washing-his-hands-cjeu-pre-trial-detention>.
- Matić Bosković M. /2020/: Uređenje procesnih prava osumnjičenih i okrivljenih u pravnim tekovinama Evropske unije, *Strani pravni život*, vol. 64, n° 1.
- Matic Boskovic M., Kostic J. /2020/: Application of the *ne bis in idem* related to financial offences in the jurisprudence of the European Courts, *NBP: Žurnal za kriminalistiku i pravo*, n° 2.
- Ristivojević B. /2009/: Upotreba metoda tumačenja u krivičnom pravu, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, n° 2.

- Schroeder W. /2020: Limits to European Harmonization of Criminal Law, *EUCRIM*, iss. 2.
- Sliedregt E. /2009/: A contemporary reflection on the presumption of innocence, *Revue internationale de droit penal*, vol. 80, n° 1–2.
- Terpan F., Saurugger S. /2019/: Assessing judicial activism of the CJEU the case of the court's defence procurement rulings, *Journal of European Integration*, n° 41(4).
- Wahl T. /2019/: CJEU: EU Directive does not cover procedure for reviewing the lawfulness of pre-trial detention, *EUCRIM*, <https://eucrim.eu/news/cjeu-eu-directive-does-not-cover-procedure-reviewing-lawfulness-pre-trial-detention/>.

DOKUMENTI

- Charter of Fundamental Rights, 2000/S 364/01.
- Commentary of the Charter of Fundamental Rights of the European Union, EU Network of independent experts on fundamental rights.
- COM/2011/0327 final, GREEN PAPER, Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention.
- Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings.
- EU criminal justice legislation in the field of detention COM/2011/0327 final.
- Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights, 2007/C 303/02.
- Impact Assessment Accompanying the document Proposal for measures on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at trial in criminal processing SWD(2013) 478.

SUDSKA PRAKSA SPEU

- AH and others*, C-377/18, 5 September 2019.
- Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson*, ECJ, C-617/10, 26 February 2013.
- The joined cases of *Aranyosi and Căldăraru*, C-404/15, Judgment of the Court (Grand Chamber), 5 April 2016.
- DK*, C-653/19, 28 November 2019.
- Emil Milev*, C-310/18 PPU, 19 September 2018.
- UL and VM*, C-709/18, 28 May 2020.

SUDSKA PRAKSA ESLJP

- A. and others v. the United Kingdom*, ECtHR, Appl. no. 3455/05, 19 February 2009.
- AG v Malta*, EComHR, Appl. no. 16641/90, 10 December 1991.
- Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain*, ECtHR, Appl. no. 10590/83, 6 December 1988.
- Bauras v Lithuania*, ECtHR, Appl. no. 56795/13, 31 October 2017.
- Buzadji v The Republic of Moldova*, ECtHR, Appl. no. 23755/07, 5 July 2016.
- Clooth v Belgium*, ECtHR, Appl. no. 12718/87, 27 November 1991.
- Fernandes Pedroso v. Portugal*, ECtHR, Appl. no. 59133/11, 12 June 2018.

H v The United Kingdom, EComHR, Appl. no. 15023/89, 4 April 1990.
Heaney and McGuinness v Ireland, ECtHR, Appl. no. 34720/97, 21 December 2000.
Jablonski v Poland, ECtHR, Appl. no. 33492/96, 21 December 2000.
John Murray v The United Kingdom, ECtHR, Appl. no. 18731/91, 8 February 1996.
Karaman v Germany, ECtHR, Appl. no. 17103/10, 27 February 2014.
Labita v Italy ECtHR, Appl. no. 26772/95, 6 April 2000.
Lingens and Leitgeb v Austria, EComHR, Appl. no. 8803/79, 11 December 1981.
Magnitsky and Others v Russia, ECtHR, Appl. no. 32631/09 and 53799/12, 27 August 2019.
Mehmet Hasan Altan v. Turkey, ECtHR, Appl. no. 13237/17, 20 March 2018.
Minelli v Switzerland, ECtHR, Appl. no. 8660/79, 25 March 1983.
Navalnyy and Ofitserov v Russia, ECtHR, Appl. no. 46632/13 and 28671/14, 24 August 2016.
Neumeister v Austria, ECtHR, Appl. no. 1936/63, 27 June 1968.
Pastukhov and Yelagin v. Russia, ECtHR, Appl. no. 55299/07, 19 December 2013.
Salabiaku v France, ECtHR, Appl. no. 10519/83, 7 October 1988.
Saunders v The United Kingdom, ECtHR, Appl. no. 19187/91, 17 December 1996.
Telfner v Austria, ECtHR, Appl. no. 33501/96, 20 March 2001.
X v The United Kingdom, EComHR, Appl. no. 5124/71, 19 July 1972.
Yoh-Ekale Mwanje v. Belgium, ECtHR, Appl. no. 10486/10, 20 December 2011.

Svetlana Nenadić*

THE PRESUMPTION OF INNOCENCE IN EU LAW – ONE STEP FORWARD, TWO STEPS BACKWARDS

SUMMARY

The topic of the paper is the presumption of innocence in EU law and the case law of the Court of justice EU. The paper begins by outlining legal regulation of the presumption of innocence in the Charter of fundamental rights of the EU and the Directive on certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. The second part of the paper analyzes the case law of the Court of justice EU in the application of the Directive with special reference to the presumption of innocence standards of the European Court of Human Rights. The paper points out the minimalistic orientation of the CJEU regarding the presumption of innocence, which in some elements lowers the standards of protection offered by ECtHR. Low standards threaten to produce a domino effect on the criminal courts in EU member states, which could create a risk to the presumption of innocence as a guarantee of the legitimacy of criminal proceedings.

Keywords: presumption of innocence, Charter of fundamental rights of the EU, the Directive on presumption of innocence, case law CJEU, case law ECtHR

---

* The Office of the War Crimes Prosecutor, deputy prosecutor, svetlananenadic11@gmail.com